

Олена Овчаренко

докторка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
членкиня Науково-консультативної ради при Верховному Суді
(Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1641-6161>
Scopus: 57215025694
Research ID: <http://www.researcherid.com/rid/AAB-1985-2021>
justice.olena@gmail.com

КОНСТИТУЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ВІДСТАВЦІ ВОЛОДИМИРА КАМПО*

Взаємодія суспільства і держави в усіх сферах суспільного життя характеризується певними особливостями, що зумовлені специфікою розуміння і знання норм Конституції України та побудови конституційної демократії в умовах реформи судової влади та конституційно-правової реформи зокрема. Саме ідея конституційної демократії, яка заснована на суворому дотриманні Конституції України та врахуванні інтересів народу, “червоною ниткою” пронизує монографічне дослідження В. Кампо “Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014–2018 роки)”. Характер конституційно-правового регулювання є одним із показників досягнутого рівня демократії та соціальної справедливості в державі та суспільстві (с. 29). ‘Конституційна демократія має ґрунтуватися на підтримці громадянського суспільства’ (с. 31) – слушно резюмує автор.

Монографія В. Кампо вирізняється застосуванням нового підходу у вітчизняній теорії конституційного права, що базується на глибокому теоретико-методологічному аналізі й узагальненні практики конституційно-правового регулювання з метою формування цілісної концепції української моделі конституціоналізації суспільних відносин.

Конституційні положення (принципи та норми), що закладають основні принципи правового регулювання суспільних відносин, є первинними засобами формування юридичного механізму обмеження державного втручання у сферу особистих інтересів людини і громадянина. Вони покликані стати тими об’єктивними чинниками, які

* Рецензія на монографію Володимира Кампо, *Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014–2018 роки)* (Гамазин 2019).

визначають якісні зміни в системі права, зміцнення конституційної законності та правопорядку. Водночас не можливо не помітити, що на “генетичному рівні” сформувалася недооцінка безпосередньої дії конституційних положень, ролі об’єктивного права в конституціоналізації суспільних відносин, що нині породжує вкрай повільне формування правової культури та правової свідомості населення. Все це є своєрідними індикаторами “правового неблагополуччя” системи конституційно-правового регулювання, що породжує такі негативні явища, як “конституційний інфантилізм”, “конституційний негативізм”, які вкрай негативно впливають на розвиток і стале існування усіх конституційно-правових інститутів. Переконані, що саме громадянське суспільство і правова держава здійснюють ті перетворення, які забезпечують гідне існування особистості і тим самим зводять до мінімуму прояви правового нігілізму. З огляду на це позитивною, на нашу думку, є ідея конституційної просвіти, яку пропонує автор монографії (с. 22), та викорінення конституційного нігілізму, що є наслідком посилення якості правової освіти та правового виховання. В. Кампо пропонує власні шляхи вирішення цієї проблеми через створення на місцевому рівні центрів конституційної просвіти (с. 122). Переконані, що такі центри могли б діяти при юридичних факультетах, особливо в невеличких обласних центрах, де зосереджені найкращі правничі школи, відомі вчені-конституціоналісти, які можуть доволі фахово донести ідеї конституційної демократії до населення, підвищуючи тим самим рівень правової свідомості та правової культури громадян України.

В умовах побудови сучасної правової держави в Україні дедалі частіше постають питання щодо подальшого вдосконалення законодавства. У науці конституційного права дослідження потребують безліч питань, головними з яких є проблеми застосування норм Конституції, проблеми конституційно-правового регулювання. В означеному вище аспекті привертає увагу проблема юридичної відповідальності за порушення норм Основного Закону України. На жаль, конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності не визнана на законодавчому рівні, що негативно впливає на її реалізацію на практиці. Через відсутність достатньої нормативно-правової основи та дієвого механізму реалізації конституційно-правової відповідальності велика кількість порушень Конституції та законів України органами державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами залишається без відповідного реагування. З цих підстав новаторською ідеєю варто вважати пропозицію розроблення й ухвалення Кодексу України про конституційні правопорушення, призначенням якого

було б накладення санкцій юридичної відповідальності за порушення Основного Закону (с. 65). Ця ідея є вельми актуальною у сучасний період розвитку державності і може бути взята до уваги Комісією з правової реформи при Президенті України.

Значна увага в монографії приділяється обґрунтуванню доцільності внесення змін до Конституції України. У цьому слід підтримати ідею В. Кампо про небезпечність і ризикованість ухвалення нової Конституції України, адже у свій час Основний Закон України було визнано одним із найкращих і найдосконаліших (с. 124–125). Саме тому, на нашу думку, передусім варто забезпечити стабільність Основного Закону, а до системного внесення змін підходити з обережністю, впроваджувати їх лише після широкої фахової дискусії та конструктивного діалогу між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства з метою досягнення суспільного консенсусу з відповідних питань. Саме тому заслуговує на увагу та позитивне схвалення пропонований механізм виконання Конституції України в аспекті нової моделі її реалізації (підрозділ 2.1.5 монографії). Реалізація такої моделі сприятиме уникненню серйозних конституційних криз у майбутньому.

У виданні проаналізовано велику кількість питань, пов'язаних із проблемами правозастосовної діяльності, зокрема щодо діяльності Верховного Суду та його прецедентної практики (с. 44). Позитивними моментами можна назвати офіційне визнання фактичного впливу рішень Верховного Суду в аналогічних справах і у зв'язку з цим поступове розроблення механізму забезпечення прецедентної практики. Нині постійно удосконалюються засоби її забезпечення, зокрема засоби доступності (опублікування), узгодженості (систематизації), реалізації та розвитку. Водночас проблемами, з якими стикається Верховний Суд, є узгодженість його прецедентної практики із прецедентною практикою Верховного Суду України, а також її узгодженість у межах самого Верховного Суду – його Великої Палати та відповідних касаційних судів. Саме тому, в розрізі цієї проблеми, слушною є думка В. Кампо щодо пропозиції ухвалення Верховним Судом окремої постанови про застосування Конституції України (с. 45).

Формування правової держави та ринкової економіки в Україні об'єктивно викликає необхідність дослідження ролі права в житті демократичного суспільства. Таке дослідження не може обійтися без розгляду проблем правового регулювання діяльності адвокатури. Зокрема, автор високо оцінює запровадження у 2016 р. на рівні Конституції України адвокатської монополії. В. Кампо переконаний, що монополія адвокатів стимулює їх до підвищення якості послуг, які вони надають. Вважаємо

цю тезу своєчасною та доцільною, адже практика доводить, що саме це відбулося під час впровадження конституційної реформи 2016 р. Адвокати були вимушені більш уважно й ретельно ставитися до якості своїх послуг. Запровадження адвокатської монополії, на наше переконання, дасть поштовх до якісного розвитку інституту адвокатури в умовах побудови правової держави та громадянського суспільства.

З наукової точки зору заслуговує на увагу також положення про те, що судова реформа 2016 р. чітко розмежувала статуси судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України (с. 53). Фактично на конституційному рівні відбулася інституціоналізація особливого статусу цього органу конституційного контролю, який є відокремленим від судів загальної юрисдикції та має виключні повноваження, визначені в Конституції України. Ведучи мову про правовий статус Конституційного Суду України, про його імідж і визнання, автор не оминув проблеми легітимності його функціонування. Так, на с. 56 монографії В. Кампо цілком слушно підкреслює, що 'особливо небезпечним є блокування діяльності Конституційного Суду України, коли місяцями і роками його склад не формується <...>'. Ця теза є актуальною і сьогодні. Будь-які спроби представників інших гілок державної влади здійснювати систематичний тиск на суддів Конституційного Суду України є шкідливими і небезпечними, завдають непоправної шкоди конституційним цінностям, порушують принципи верховенства права і конституційної демократії в Україні.

Вирішення публічних конфліктів, а отже, як наслідок, запобігання їх негативним наслідкам, є головною метою існування конституційних судів. Власне, одна з основних ідей конституціоналізму полягає у забезпеченні правових способів вирішення суперечностей між суспільством і державою, в обмеженні дискреції останньої й контролі над дотриманням нею Конституції. У цьому аспекті основним видається захист прав і свобод людини та громадянина і неможливість втручання держави у їх життя, адже особливістю правової держави є примат прав людини як найвищої соціальної цінності. Україна не є винятком, тому в Основному Законі встановлено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. З огляду на це особливої уваги та схвалення заслуговує авторська позиція, за якою важливим засобом захисту прав людини є інститут конституційної скарги, введення якого має підвищити рівень довіри громадян до судової гілки влади (с. 48–49).

Не можна не погодитися зі схваленням деконституціоналізації інституту звільнення судді за порушення присяги. Цю проблему неоднора-

зово було висвітлено в наших наукових працях², де обґрунтовано, що звільнення судді за порушення присяги посягає на ідею правової визначеності й негативно відображається на загальному стані забезпечення незалежності суддів в Україні.

Привертає до себе увагу й те, що в умовах воєнної агресії та тривалого перебування України у стані війни, важливим аспектом наукової праці є дослідження особливостей введення воєнного стану. Зокрема, на с. 102 В. Кампо пише, що 'воєнний стан не підтримали пересічні громадяни, 50 % вважали, що він мав перешкодити президентським виборам'. На нашу думку, в історичній ретроспективі введення воєнного стану наприкінці 2018 р. сприяло стабілізації ситуації в Україні та відвело істотні зовнішньоекономічні загрози від України.

У цьому аспекті слід підтримати тезу автора про необхідність ухвалення Парламентом Державної програми захисту прав і реабілітації військовослужбовців – жертв російської каральної системи. На наше переконання, всебічний захист таких осіб, повернення захоплених військовослужбовців в Україну – це питання державної безпеки і захисту суверенітету і територіальної цілісності нашої держави. Тому такі пропозиції повинні знайти належну підтримку з боку Парламенту й Уряду.

Таким чином, огляд монографії дає нам можливість визначити її як цілісну й оригінальну наукову працю, яка висвітлює природу Основного Закону України та становлення конституційної демократії в Україні в умовах конституціоналізації суспільних відносин. Монографія В. Кампо є актуальною і своєчасною доктринальною працею, в якій не лише аналізується становлення конституційної демократії в Україні, реалізація принципу верховенства Конституції України та пропонується вирішення проблем конституціоналізації суспільних відносин, а й відкривається широкий простір для розуміння і дискусій як серед учених-правників з конституційного права, так і судового, адміністративного та інших галузей права.

Монографія має високий теоретичний рівень і характеризується новизною та оригінальністю у питаннях формування української моделі конституціоналізації суспільних відносин і побудови конституційної демократії.

Структура праці є логічною і послідовною та відображає принципово важливі напрями дослідження конституційного розвитку України як правової держави.

^{**} О Овчаренко, *Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження* (Право 2014).

Монографічне дослідження В. Кампо “Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014–2018 роки)” є цікавим, змістовним і корисним не лише для науковців-конституціоналістів і юристів-практиків, а й для представників громадянського суспільства та його інститутів, а також для органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, покликаних налагодити конструктивний діалог між державою і громадянським суспільством в інтересах утвердження та захисту прав і свобод людини та громадянина.

Володимир Кампо. Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014–2018 роки) / Кампо Володимир. – К. : Гамазин, 2019. – 172 с.

“Чому бідні? Бо дурні. Чому дурні? Бо не вчаться”, – істина українських реалій, на які ми за звичкою киваємо, але не поспішаємо змінювати. Проте саме зі знання й розуміння своєї Конституції народом і починається шлях до кращого життя. На сторінках цієї книги читач знайде відповіді на безліч суспільно-правових питань щодо становлення конституційної демократії в Україні, реформи судової влади, особливостей функціонування окремих конституційних інститутів, кризових явищ під час переходу до конституційної демократії й перспектив України на шляху до утвердження конституційних цінностей: захисту гідності й прав людини, верховенства права тощо.

Для широкого громадського загалу, державних і муніципальних службовців, викладачів і студентів, які вивчають конституційне право, історію, політологію й інші гуманітарні науки, для депутатів усіх рівнів рад, активістів громадянського суспільства, представників ЗМІ, громадських організацій, юристів-практиків тощо.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2021 • № 4 • 198-203